

УДК 82.091:821.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214686>**Денис ЧИК,***orcid.org/0000-0002-4304-114X*

доктор філологічних наук,

професор кафедри іноземних мов і методик їх навчання

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

(Кременець, Тернопільська область, Україна) *denyschuk@ukr.net*

ГАЛЛОФОБИЯ ЯК ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ: ІМАГО ФРАНЦУЗІВ У ПІЗНІЙ ПРОЗІ Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА

Статтю присвячено імагологічному розгляду образу французів у прозі Г. Квітки-Оснoв'яненка. Аналіз творів спрямований на вияв ознак стереотипів, присутніх у колективній свідомості жителя Російської імперії та відтворених у творах українського письменника. На стереотипізацію імаго французів та Франції у Російській імперії впливали кілька факторів: історичні державні трансформації, які відбувалися з Францією починаючи з подій Великої французької революції, та пов'язані з цим особливості відносин між Російською імперією та Францією; державна пропаганда, яка займала чільне місце у тогочасних періодичних виданнях і художніх творах; особисті контакти підданих імперії з французами, особливо в період так званої Вітчизняної війни. Повість «1812 год в провинции» Г. Квітки-Оснoв'яненка цілком вписується у парадигму історичної прози, яка була опублікована на теренах Російської імперії в 1829–1839-х рр. Після перемоги над наполеонівською коаліцією в Російській імперії набули поширення картини, що змальовували вищість М. Кутузова та ницість французького імператора. Один з таких портретів описує і Г. Квітка-Оснoв'яненко в «Ложных понятиях». Іншим виступом проти французів є сатиричний образ мосьє Філу, керівника приватного пансіону для юнків-дворян із роману «Жизнь и похождения Петра Степанова сына Столбикова, помещика в трех наместничествах. Рукопись XVIII века». Сучасні дослідники історії педагогіки в імперській Росії повторюють побоювання письменника щодо занепаду освіти через французькі педагогічні моделі, щоправда, вже використовуючи сучасну термінологію: таким чином, проблема, яку художньо досліджує український письменник, загалом не була чимось незвичним для тодішньої російської системи освіти. Загалом письменник намагався зобразити французів, які заробляють собі на життя в Російській імперії вчительством, як цілковитих нездар. Відображені у прозових творах Г. Квітки-Оснoв'яненка стереотипні образи французів є зображенням колективної свідомості жителів Російської імперії та тих її провінцій, які сформувалися під впливом Вітчизняної війни 1812 року.

Ключові слова: імагологія, образ Чужого, Інший, стереотип, історизм.

Denys CHYK,*orcid.org/0000-0002-4304-114X*

Doctor of Philological Sciences in Comparative Literature,

Professor at the Department of Foreign Languages and their Teaching Methods

Taras Shevchenko Regional Humanitarian Pedagogical Academy of Kremenets

(Kremenets, Ternopil region, Ukraine) *denyschuk@ukr.net*

HALLOPHOBIA AS A HISTORICAL CONTEXT: THE IMAGO OF THE FRENCH IN G. KVITKA-OSNOVIANENKO'S LATE PROSE

The article is devoted to the imagological consideration of the image of the French in the prose of Ukrainian writer G. Kvitka-Osnovianenko. The analysis of the works is aimed at revealing the signs of stereotypes present in the collective consciousness of the inhabitants of the Russian Empire and reproduced in the works of the Ukrainian writer.

The stereotyping of the image of the French and France in the Russian Empire was influenced by several factors: the historical state transformations that took place with France since the events of the French Revolution, the related features of relations between the Russian Empire and France, state propaganda in periodicals and works of art of that time, as well as personal contacts of the subjects of the empire with the French, especially during the so-called Patriotic War.

G. Kvitka-Osnovianenko's novel "1812 in the Province" fits perfectly into the paradigm of historical prose, which was published in the Russian Empire in 1829–1839. After the victory over the Napoleonic coalition in the Russian Empire, paintings depicting the superiority of M. Kutuzov and the meanness of the French emperor became widespread. One of such portraits is described by G. Kvitka-Osnovianenko in "The False Concepts". Another attack against the French is the satirical image of Monsieur Philou, the head of a private boarding house for young nobles from the novel "The Life and Adventures of Peter Stepanov, the Son of Stolbikov, a Landowner in three Governorates. The Manuscript of the XVIII century". Modern researchers of the history of pedagogy in Imperial Russia reiterate the writer's fears about the decline

of education through French pedagogical models, although using modern terminology: thus, the problem studied artistically by the Ukrainian writer was not unusual for the then Russian education system. In general, the writer tried to portray the French, who earn a living in the Russian Empire by teaching, as a complete mediocrity. The stereotypical images of the French reflected in the prose works of G. Kvička-Osnovianenko are representation of the collective consciousness of the inhabitants of the Russian Empire and its manifestations, which were formed under the influence of the Patriotic War of 1812.

Key words: *imagology, the image of the Foreign, the Other, stereotype, historicism.*

Постановка проблеми. Сприйняття Чужого в художньому дискурсі у сучасному українському літературознавстві сьогодні належить до активно розроблених тем. Якщо західне літературознавство спеціально займається імагологією як окремою галуззю гуманітаристики з середини 50-х рр. минулого століття, то в Україні зацікавлення імагологічною проблематикою розпочинається після публікації наукових праць у 1990-х і 2000-х рр. Т. Денисової, Дм. Наливайка, В. Орехова, Н. Петриченко та інших. Серед важливих праць, які з'явилися останнім часом і є присутніми для поступу української літературної імагології, слід назвати роботи як літературознавців, так і істориків, зокрема таких, як М. Варданян (Варданян, 2018), І. Куций (Куций, 2016), І. Лімборський (Лімборський, 2011), І. Пупурс (Пупурс, 2017), В. Хархун (Хархун, 2011), Н. Яковенко (Яковенко, 2016) та ін.

Аналіз досліджень. Серед сучасних напрямів студій, що досліджують імагологічну проблематику, виділяється питання дослідження Іншого як етнокультурного (Наливайко, 2006: 93). Цікавим у такому аспекті є проблема сприйняття Іншого у творах періоду становлення нової української літератури, зокрема у доробку Г. Квітки-Основ'яненка, який, власне, й започаткував прозовий дискурс української новочасної літератури. Принагідно імагологічної проблематики, зокрема авторських уявлень про не-свій світ і культуру, у творчості письменника торкалися ряд дослідників, проте спеціально особливості сприйняття Іншого або Чужого не вивчалися.

Мета статті. З огляду на об'ємність поставленого завдання розглянемо тут лише особливості авторського міфо(творення) *imago* французів у прозових творах письменника, їхню кореляцію з тогочасними уявленнями про цю націю (дійсними та вигаданими) в імперській Росії та простежимо вплив суспільної думки, особливо в період після наполеонівських воєн, на етнообрази французів у творах, написаних у 1830-1840-х рр.

Виклад основного матеріалу. Як зауважують дослідники, у першій половині XIX ст. гіперболізація тих чи інших рис «типового француза» була залежною від історичних обставин (Орехов, 2008: 14). На стереотипізацію *imago* французів

та Франції у Російській імперії впливали кілька факторів: історичні державні трансформації, які відбувалися з Францією починаючи з подій Великої французької революції та аж до встановлення Другої республіки; пов'язані з цим особливості відносин між Російською імперією та Францією періодів Першої республіки (1792–1804), Першої імперії (1804–1814), королівства Франції (також відоме як реставрація Бурбонів і згодом Липнева монархія) (1814–1848) та державна пропаганда, яка займала чільне місце у тогочасних періодичних виданнях і художніх творах, а також особисті контакти підданих імперії з французами, особливо в період так званої Вітчизняної війни.

Давно вже помічено, що письменники не гірше за професійних істориків здатні коригувати стереотипні уявлення про національний імідж того чи іншого народу, часто творячи тривкі міфи та стереотипи. До таких визнаних міфотворців належить, наприклад, Л. Толстой, знаменитий роман «Война и мир» якого, за твердженням Єви М. Томпсон, «став таким переконливим посередником між російською колоніальною практикою і її образом у власних очах як могутньої і такої, на яку багато покладено, нації-держави, що розглядається як канонічна версія російської історії не лише для росіян, а й для читачів усього світу» (Томпсон, 2006: 175). Роман Л. Толстого сформував тривкий міф про переможну місію Російської імперії для поневолених Першою імперією народів, але йому передували й менш відомі твори документального, публіцистичного та художнього жанрів, які пропагували той самий міф самопожертви, яку принесла Росія в 1812 р. (мається на увазі Москва, а також втрати серед армії та цивільного населення) та її самозречену «місію порятунку» Західної Європи.

До таких праць належить повість «1812 год в провинции» Г. Квітки-Основ'яненка. Написана наприкінці 1842 – на початку 1843 рр., приурочена 30-річчю військових подій, вона стала останнім опублікованим за життя письменника твором. Повість створена на основі спостережень самого письменника, який, як відомо з багато численних біографічних розвідок, у батальних подіях Вітчизняної війни участі не брав, а перебував у Харкові, який не був уражений війною.

І хоча сюжетною основою повісті є епізод з історії родини провінційних дворян Тимофія Петровича й Уляни Іванівни, а також їхньої доньки Оленьки та її нареченого – офіцера Григорія Васильовича, поряд з ними зображено ряд образів-характерів, які дають доволі чітке уявлення про настрої в російській провінції, що нею на той час була й Слобожанщина.

Як зрозуміло із назви, твір описує події того часу, коли «типовий француз» в очах пересічного громадянина Росії був утіленням зла, представником диявольських сил. Так, після приголомшливої новини, що армія французів розпочала військовий наступ проти Російської імперії, провінціали розпочинають обговорювати ці події, дотримуючись «режиму секретності» і водночас зі швидкістю світла поширюють чутки. Як іронічно пише письменник, навіть на підсвідомому рівні жажливої смерті загарбникам бажають усі без винятку обивателі. Так, одна з дворянок зауважує «Во всем я видела и слышала одних французов. На языке все они, проклятые! Выйду к ключнице и приказываю: «когда б не пережарили... француза; облейте хреном... француза, натрите на терку... француза». Все француз да француз на уме! Даже несколько раз своего Тимофея Петровича чуть-чуть не назвала – прости господи! – французом! Когда бы их, канальских сынов, скорее перебили, на душе покойнее бы стало» (Квітка-Основ'яненко, т. 6, 1981: 412–413). Щоправда, як зауважував естонський літературознавець Р. Лейбов, галлофобія, яка полонила дворянське суспільство на початку війни, анітрохи не заважала патріотично налаштованому дворянству продовжувати використовувати французьку мову в листах і в усному спілкуванні (Лейбов, 1996: 70).

Проте не всі поділяють патріотичні настрої. У повісті «1812 год в провинции» представлено образ поміщика, якого автор описує так: «помещик, не русский уроженец, а, как называлось в прежнее время, из польских выходцев, прислугами получивший порядочный чинок и карточною игрою отнявший у малодушного значительное родовое имя...» (Квітка-Основ'яненко, т. 6, 1981: 426). Після перших невтішних новин про поразки російських військ він починає переводити свій капітал у дзвінку монету, гадаючи, що паперові асигнації стануть непотрібними папірцями після встановлення наполеонівської адміністрації. Наголосимо, що поміщик є поляком за походженням, а не «русским уроженцем», й, вочевидь, тому, на думку автора, є зрадливою і підлою особою. Такий виступ у бік поляків не є дивним, він вписується в шеріг антипольських імперських висловлювань

у російській літературі, що були гнівною реакцією на Листопадове повстання 1830 р. та дифірамбами військам фельдмаршала І. Паскевича, які підкорили бунтівну Варшаву (Томпсон, 2006: 130–131). Також така література стала антитезою до, за висловом С. Скварчинської, «листопадової поетики» польської романтичної літератури. Слід також згадати, що поляки підтримували військову кампанію Наполеона Бонапарта проти Росії, були його союзниками в надії на отримання в майбутньому цілковитої незалежності.

У повісті наскрізною є думка про те, що ця боротьба має також і релігійний підтекст. Французи – неправославні. Те, що вони в основному теж християни, російські піддані не згадують і розглядають війну як захист православної віри: «С душевным умилением и сокрушенными сердцами все, предстоявшие во храме при молитве, востылаемой архипастырем к Господу сил, Смирительно гордых и Подкрепителю смиренных, преклонили колени, испрашивая благословения Божия на защитников веры и отечества, отгнания нечестивых, попирающих святыню и ругающихся над уповающими на помощь Господню» (Квітка-Основ'яненко, т. 6, 1981: 432). В іншому епізоді обивателі переконані, що «католик» Наполеон має намір змусити їх перейти на свою віру, тож загибель у бою проти нього прирівнюється до мученицької смерті (Квітка-Основ'яненко, т. 6, 1981: 456).

Образ Наполеона у творі – це образ Антихриста з усіма відповідними конотаціями. Чи перебільшував автор ту ненависть, яку відчували його сучасники до французького імператора під час Вітчизняної війни? Для цього порівняємо ті відгуки про Бонапарта, які вкладає письменник в уста персонажів-провінціалів зі зображенням бойових подій 1812 р. у тогочасній російській літературі. Так, паралель Наполеонівської армії з апокаліптичним Антихристом зустрічаємо у відомому творі Г. Державіна «Гимн лироэпический на прогнание французов из Отечества» (1812): «Открылась тайн священных дверь! Исшел из бездн огромный зверь, Дракон иль демон змеевидный; Вокруг его ехидны Со крыльев смерть и смрад трясут, Рогами солнце прут; Отенетя вкруг всю ошибами сферу, Горяшу в воздух прыщут серу, Холмят дыханьем понт, Лют ночь на горизонт И движут ось всея вселенны. Бегут все смертные смятенны От князя тьмы и крокодильных стад. Они ревут, свистят и всех страшат...» (1812 год, 1987: 13). Російський поет Ф. Глінка порівнює Наполеона з прадавнім символом диявола – змієм (1812 год, 1987: 69). Традицію порівнювати Наполеона Бонапарта та його армію з силами Зла можна продовжити.

У згаданому творі Г. Квітки-Основ'яненка можна зустріти чимало прикладів дияволізації французького імператора. Так, харківські міщани приписують Бонапарту надприродну антихристову силу, яка допомагає йому у всіх задумах (Квітка-Основ'яненко, т. 6, 1981: 453). Такі порівняння часто є свідченням не так страху, як неосвіченості сучасників, які схильні шукати паралелі між Наполеоном та Апокаліпсисом, вбачаючи у ньому покарання, послане Богом за їхні гріхи. Формування такого стереотипу визначене двома основними чинниками: пропагандою Святійшого Синоду проти Великої Армії як армії «гонителя Православної Греко-Російської Церкви» та пограбуваннями храмів та монастирів французькими солдатами, які ставали таким чином для місцевого населення осквернителями святинь і переслідувачами християн (Мельникова, 2002: 45–46, 61–63).

Повість «1812 год в провинции» Г. Квітки-Основ'яненка цілком вписується у парадигму історичної прози, яка була опублікована на теренах Російської імперії в 1829–1839-х рр. Як спостеріг італійський літературознавець та історик культури читання Д. Ребеккіні, велика частина історичних романів вказаного періоду були присвячені подіям 1812 року й мали дидактичне значення для утвердження серед читацького загалу загальноімперської візії на події Вітчизняної війни (Ребеккіні, 1998: 421).

Як відомо, у штабі М. Кутузова була особлива типографія, яка вела патріотичну пропаганду. До її найвідомішої продукції належать сатиричні карикатури на французьку армію і, зрозуміло, чільне місце тут займає принизливе зображення Бонапарта. Після перемоги над наполеонівською коаліцією в Російській імперії набули поширення картини, що змальовували вищість М. Кутузова та ницість французького імператора. Один з таких портретів, який викликає огиду в одного з персонажів, описує і Г. Квітка-Основ'яненко в «Ложных понятиях»: «Даже невероятно, – говорил он, – чтобы такой человек, низенький, пузатый, с кривыми ножками, осмелился воеваться с таким огромным и страшным, каков есть наш Кутузов!» (Квітка-Основ'яненко, т. 4, 1979: 327). Отже, ця картина є прикладом того, як ненависть до французів підкорених народів Російської імперії, яка виникла під час військових дій проти Наполеона під час Вітчизняної війни, трансформувалася у зневажливе і насмішквате ставлення (Орехов, 2006: 164).

Іншим виступом проти французів є сатиричний образ мосьє Філу, керівника приватного пансіону для юнаків-дворян із роману «Жизнь и похождения Петра Степанова сына Столбикова, помещика

в трех наместничествах. Рукопись XVIII века». Філу розглядає свій освітній заклад винятково як можливість витягувати гроші з гаманців батьків своїх учнів. Для Філу пансіон – це вдалий бізнес-проект, для нього найуспішнішими є ті учні, які приносять йому найбільшу грошову вигоду.

Портретна характеристика цього образу вказує на його шахрайські нахили: «...мужчина ражий и рыжий, красно- и толстощекий; глаза серые, блистающие и бегающие весьма проворно» (Квітка-Основ'яненко, т. 5, 1980: 35). Столбіков перед тим, як поступити до лав вихованців пансіону, має певні упередження щодо тих, кого називають «мусьє». Справа в тому, що його покійна мати свого часу викликала повара-іноземця з Москви, який виявився не лише нікудишнім поваром, а й великим п'яницею: «...самое наименование мусьє в моем воображении представляло нечто пьяное, негодное, неопрятное и унизительное» (Квітка-Основ'яненко, т. 5, 1980: 36).

Письменник послідовно й детально описує усталені серед учнів пансіону звичаї, наголошуючи на тому, як саме Філу псував моральне обличчя юнаків і занедбував їхнє навчання. Причина такого нехлюйського ставлення до своїх обов'язків, на думку автора, у тому, що директор пансіонату зневажає росіян і навіть вважає російських дворян нижчими за звичайних французів, бо вони не вміють говорити французькою (а про те, що росіяни можуть дорівнятися до французів, не може бути й мови). Як спостеріг ще М. Сумцов, «французи – вихователі російського юнацтва, гувернери і гувернантки, у творах Квітки є неуками і пошляками» (Сумцов, 1884: 206). Необхідно зауважити, що Г. Квітці-Основ'яненку, людині, яка добре знала про проблеми управління навчальними закладами, йшлося не лише про схожих на Філу французів-невігласів, а й також про серйозні концептуальні засади подальшого розвитку освіти.

Сучасні дослідники історії педагогіки в імперській Росії повторюють ті самі побоювання письменника, щоправда, вже використовуючи сучасну термінологію: «Можна поставити під сумнів і якість навчання, вузько утилітарного і незабезпеченого методично. Традиційна домашня школа була націлена винятково на елементарне оволодіння грамотою, а пансіони для дворянства – на вивчення іноземних мов. В кращому разі майстри грамоти і вчителі-іноземці давали навички, необхідні для глибшої освіти в інших навчальних закладах чи самоосвіти. В гіршому одні залишали учням лише вміння поставити підпис і прочитати Псалтир, а інші – вставити в розмову іноземні фразу чи слово» (Артамонова, 2001: 290).

Таким чином, проблема, яку художньо досліджує український письменник, загалом не була чимось незвичним для тодішньої російської системи освіти, а «навмисно часті згадування на сторінках роману про те, що в ньому змальовані люди і події XVIII століття, і нерідко наведені автором паралелі з віком «нинішнім», в якому нібито в корені змінилися і звичаї і поняття, не можуть ввести в оману» (Крутікова, 1957: 119).

Як зауважує Г. Квітка-Основ'яненко, вихованці пансіону мусьє Філу все ж позбулися «іноземних помиїв, приправлених цукром», адже російську кров жодним чином не можна перетворити на іноземну мікстуру. В серцях випускників залишилося все, що асоціюється в письменника з «російством» – чистота, благородство, розважливність, молодечтво. Показово, що автор засуджує Філу не лише за потакання моральному зіпсуттю вихованців, за те, що у пансіоні учні практично нічого не навчилися, а за те, що він намагався пропагувати серед них «жахливі» і «крамольні» ідеї французького республіканізму про свободоловство та думки, що всі люди народжені вільними і повинні самі влаштувати свою долю.

Загалом письменник намагається зобразити французів, які заробляють собі на життя в Російській імперії вчительством, як цілковитих нездар: таким є і танцмейстер родича головного героя – ревізора Пахома Івановича. Вчитель й сам не вміє до ладу танцювати, але береться навчати інших, – навіть невігласу Столбікову після пансіонських студій вдається помітити у його «методі» значні огріхи.

Не меншої шкоди, ніж пансіони на зразок мусьє Філу, завдають гувернантки, схожі на madame Lambeau з повісті «Ганнуся». Ламбо є стереотипним образом французької гувернантки, морально зіпсуттої та розпусної. Вона має жахливий вплив на свою малолітню вихованку, виховуючи в ній зневагу до батьків і однолітків та надзвичайний егоїзм. Особливу увагу Ламбо приділяє вивченню французької мови, музики та головно «статовому вихованню» – за допомогою студювання любовних романів і фривольних романсів, а також розповідей про свої амурні пригоди (Квітка-Основ'яненко, т. 2, 1979: 343). Як наслідок такого «навчання» і «виховання», юна дворянка морально деградує і стає жертвою інтриг підступної гувернантки.

Висновки. Таким чином, відображені у прозових творах Г. Квітки-Основ'яненка стереотипні образи французів є зображенням колективної свідомості жителів Російської імперії та тих її проявів, які сформувалися під впливом Вітчизняної війни 1812 року. Описані у творах події стосуються того періоду, коли галоманія змінювалася на патріотизм часто імперського та ксенофобського штибу, який ґрунтувався насамперед на побоюваннях щодо зовнішніх загроз збереженню територіальної, культурної та релігійної цілісності. Імагологічна проблематика у творчості Г. Квітки-Основ'яненка (та й багатьох письменників періоду становлення нової української прози) є ще практично не дослідженою в сучасному літературознавстві, що й окреслює перспективу подальших студій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артамонова Л. М. Общество, власть и просвещение в русской провинции XVIII – начала XIX вв.: (Юго-вост. губернии Европ. России). Самара: Изд-во Сам. науч. центра РАН, 2001. 391 с.
2. Варданян М. В. Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі: монографія. Кривий Ріг: Діонат, 2018. 406 с.
3. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Зібрання творів у 7-ми т. Ред. колегія: П. М. Федченко, О. І. Гончар, Б. А. Деркач, С. Д. Зубков, Д. В. Чалий. Київ: Наук. думка, 1978–1981.
4. Крутікова Н. С. Гоголь та українська література (30–80 рр. XIX сторіччя). Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1957. 551 с.
5. Куций І. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця XVIII – початку XX ст.: між Слов'янщиною та Європою: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 480 с.
6. Лейбов Р. 1812: две метафоры. *Труды по русской и славянской филологии. Литературоведение, II. (Новая серия)*. Ред. Л. Киселева. Тарту, 1996. С. 68–104. URL: https://www.ruthenia.ru/reprint/trudy_ii/lejbov.pdf (дата звернення: 29.08.2020).
7. Лїмборський І. Світова література і глобалізація. Черкаси: Брама-Україна, 2011. 192 с.
8. Мельникова Л. В. Русская православная церковь в Отечественной войне 1812 года. Москва: Сретенский монастырь, 2002. 240 с.
9. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. Київ: Києво-Могилянська академія, 2006. 347 с.
10. Орехов В. В. Російська література та імагологічний дискурс у російсько-французькому літературному діалозі першої половини XIX ст.: автореф. дис... д. філол. н.: 10.01.02. 10.01.05. Київ, 2008. 35 с.
11. Орехов В. В. Русская литература и национальный имидж (Имагологический дискурс в русско-французском литературном диалоге первой половины XIX в.). Симферополь: АнтикВА, 2006. 608 с.
12. Пупурс І. В. Схід у дзеркалі романтизму (імагологічна парадигма романтичного орієнталізму: на матеріалі західно- й східноєвропейських літератур кінця XVIII–XIX ст.). Суми: Університетська книга, 2017. 407 с.

13. Ребеккини Д. Русские исторические романы 30-х гг. XIX в. (библиографический указатель). *Новое литературное обозрение*. 1998. № 34. С. 416–433.
14. Сумцов Н. Ф. Слободско-украинское дворянство в произведениях Г. Ф. Квитки. *Киевская Старина*. 1884. Т. IX. № 6. С. 201–209.
15. Томпсон Е. М. Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм. Пер. М. Корчинська. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2006. 368 с.
16. Хархун В. П. Роман Володимира Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля»: генерика, семіосфера, імагологія : монографія. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 200 с.
17. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття: (вибр. ст.). Київ : Laurus, 2012. 470 с.
18. 1812 год в русской поэзии и воспоминаниях современников. Сост. Н. Н. Акоповой и В. В. Бережкова; вступ. ст. О. Н. Михайлова; прим. М. А. Бойцова. Москва : Правда, 1987. 512 с.

REFERENCES

1. Artamonova L. M. Obshchestvo, vlast' i prosveshchenye v russkoj provincii XVIII–nachala XIX vv.: (Yugo-vost. gubernyy Evrop. Rossii) [The Society, Authorities and Education in the Russian province of the XVII – early XIX centuries: (The Southeastern Province of European Russia)]. Samara: Izd-vo Sam. nauch. centra RAN, 2001. 391 s. [in Russian].
2. Vardanyan M. V. Sviy – Chuzhyj v ukrayinskij diasporij literaturi dlya ditej ta yunacztva: nacionalna konceptosfera, imagologichni modeli: monografiya [Own – Strange in the Ukrainian Diaspora literature for Children and Youth: National Conceptosphere, Imagological Models: Monograph]. Kryvyj Rig: Dionat, 2018. 406 s. [in Ukrainian].
3. Kvitka-Osnovyanenko G. F. Zibrannya tvoriv u 7-my t. [Collection of Works in 7 volumes]. Red. kolegiya : P. M. Fedchenko, O. I. Gonchar, B. A. Derkach, S. D. Zubkov, D. V. Chalyy. Kyiv: Nauk. dumka, 1978–1981. [in Ukrainian].
4. Krutikova N. Ye. Gogol ta ukrayinska literatura (30-80 rr. XIX storichchya) [Gogol and the Ukrainian Literature (30-80s of the XIX century)]. Kyiv: Derzhavne vydavnyctvo hudozhnoyi literatury, 1957. 551 s. [in Ukrainian].
5. Kucyj I. Cyvilizacijni identychnosti v ukrayinskij istoriografiji kincy XVIII – pochatku XX st.: mizh Slovyanshynoyu ta Yevropoyu: monografiya [The Civilization Identities in the Ukrainian Historiography of the end of the XVIII – the beginning of the XX century: between Slavonic and Europe: Monograph]. Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 2016. 480 s. [in Ukrainian].
6. Lejbov R. 1812: dve metafory [1812: two metaphors]. *Trudy po russkoj i slavyanskoj filologii. Literaturovedenye, II. (Novaya seriya)*. Red. L. Kiseleva. Tartu, 1996. С. 68–104. URL: https://www.ruthenia.ru/reprint/trudy_ii/lejbov.pdf (data zvernennya: 29.08.2020). [in Russian].
7. Limborskyj I. Svitova literatura i globalizaciya [World Literature and Globalization]. Cherkasy : Brama-Ukrayina, 2011. 192 s. [in Ukrainian].
8. Melnykova L. V. Russkaya pravoslavnyaya cerkov v Otechestvennoj vojne 1812 goda [The Russian Orthodox Church in the Patriotic War of 1812]. M.: Sretenskyj monastyr, 2002. 240 s. [in Russian].
9. Nalyvajko D. Teoriya literatury j komparatyvistyka [Literary Theory and Comparative Literature]. K.: Kyievo-Mogylyanska akademiya, 2006. 347 s. [in Ukrainian].
10. Orehov V. V. Rosijska literatura ta imagologichnyj dyskurs u rosijsko-francuzkomu literaturnomu dialozi pershoj polovyny XIX st. [The Russian literature and Imagological Discourse in the Russian-French Literary Dialogue of the first half of the XIX century]: avtoref. dys... d. filol. n.: 10.01.02. 10.01.05. K., 2008. 35 s. [in Ukrainian].
11. Orehov V. V. Russkaya literatura i nacyonalnyj imidzh (Imagologicheskij dyskurs v russko-francuzskom literaturnom dialozi pervoj polovyny XIX v.) [The Russian Literature and National Image (Imagological discourse in the Russian-French Literary Dialogue of the first half of the XIX century)]. Simferopol : AntykvA, 2006. 608 s. [in Russian].
12. Pupurs I. V. Shid u dzerkali romantyzmu (imagologichna paradygma romantychnogo oriyentalizmu: na materialy zahidno- j shidnoyevropejskych literatur kincy XVIII–XIX st.) [The East in the Mirror of Romanticism (Imagological Paradigm of Romantic Orientalism: On the Material of Western and Eastern European Literatures of the Late 18th – 19th Centuries)]. Sumy: Universytetska knyga, 2017. 407 s. [in Ukrainian].
13. Rebekkini D. Russkie istoricheskiye romany 30-h gg. XIX v. (bibliograficheskij ukazatel) [The Russian Historical Novels of the 30s of the XIXth century (Bibliographic Index)]. *Novoye literaturnoye obozreniye*. 1998. # 34. С. 416-433. [in Russian].
14. Sumecov N. F. Slobodsko-ukrainskoye dvoryanstvo v proizvedeniyah G. F. Kvitki [The Sloboda-Ukrainian nobility in the works of G. F. Kvitka]. *Kiyevskaya Starina*. 1884. Т. IX. # 6. С. 201—209. [in Russian].
15. Tompson E. M. Troubadours imperiyi. Rosijska literatura i kolonializm [Troubadours of the Empire. The Russian literature and Colonialism.]. Per. M. Korchynska. K.: Vydavnyctvo Solomiyi Pavlychko «Osnovy», 2006. 368 s. [in Ukrainian].
16. Harhun V. P. Roman Volodymyra Vynnychenka «Zapysky Kyrpatogo Mefistofelya»: generyka, semiosfera, imagologiya: monografiya [Volodymyr Vynnychenko's novel "Notes of The Snub-Nosed Mephistopheles": Generics, Semiosphere, Imagology: Monograph]. Nizhyn : Vyd-vo NDU im. M. Gogolya, 2011. 200 s. [in Ukrainian].
17. Yakovenko N. Dzerkala identychnosti. Doslidzhennya z istoriyi uyavlen ta idej v Ukrajini XVI – pochatku XVIII stolittya: (vybr. st.) [Mirrors of Identity. The Research on the History of Ideas in Ukraine in the 16th – early 18th centuries: (Selected Articles)]. Kyiv: Laurus, 2012. 470 s. [in Ukrainian].
18. 1812 god v russkoj poezii v vospominaniyah sovremennikov [1812 in the Russian poetry and Memoirs of Contemporaries]. Sost. N. N. Akopovoj i V. V. Berezhkova; vstup. st. O. N. Myhajlova; prym. M. A. Bojczova. M.: Pravda, 1987. 512 s. [in Russian].